

Nr 136.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anordnande av en fast försöksgård för jordbruket; given Stockholms slott den 24 februari 1928.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

B. v. Stockenström.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 24 februari 1928.

Närvarande:

Statsministern EKMAN, ministern för utrikes ärendena LÖFGREN, statsråden THYRÉN, RIBBING, MEURLING, GÄRDE, PETTERSSON, ROSÉN, HAMRIN, ALMKVIST, LYBERG, VON STOCKENSTRÖM.

Departementschefen, statsrådet von Stockenström anför följande:

I nionde huvudtiteln av årets statsverksproposition, punkt 9, har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att i avbidan på den proposition i ämnet, som kunde varda riksdagen förelagd, till inrättande vid Lanna Borregården i Saleby socken av Skaraborgs län av en fast försöksgård för jordbruket beräkna för budgetåret 1928—1929 ett belopp av 50,000 kronor.

Sedan utredningen i förevarande ärende numera blivit slutförd, får jag härmed ånyo anmäla detsamma till behandling.

Förberedande
utredning.

Med anledning av väckt motion (II: 290/1920) anhöll riksdagen i skrivelse den 15 juni 1920 (nr 364), att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om en allsidig utredning dels rörande utvidgning av den försöksverksamhet på jordbruksområdet, vilken redan då bedrevs vid de fasta försöksstationerna, dels ock rörande anordnande av fasta försöksgårdar för jordbruket samt därefter för riksdagen framlägga förslag i frågan.

Sedan Kungl. Maj:t härefter infordrat utlåtande av lantbruksstyrelsen samt av styrelsen för centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet, anbefalldes Kungl. Maj:t den 26 november 1920 styrelsen för centralanstalten att verkställa den av riksdagen begärda undersökningen, därvid styrelsen jämväl skulle hava att taga under överbägande en av Västerbottens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott gjord framställning om statsbidrag till anordnande av ett fast demonstrations- och försöksfält å myrjord vid Åsträsk i Västerbottens län.

För verkställande av det sålunda givna uppdraget tillsattes av styrelsen för centralanstalten den 21 januari 1921 en kommitté, vilken, sedan två av kommitténs ledamöter under tiden för kommittéarbetet avlidit, bestått av lantbruksakademiens dåvarande sekreterare, professorn Paul Hellström samt professorerna H. von Feilitzen och Nils Hansson ävensom, under den tid den sistnämnde varit frånvarande på grund av statsrådsuppdrag, laboratorn H. Edin.

Kommittén avgav den 20 juni 1925 betänkande med utredningar och förslag (statens offentliga utredningar 1925: 32). Kommitténs förslag utmynnar i en hemställan, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen, att fasta försöksgårdar måtte upprättas inom landet enligt en av kommittén framlagd plan. Försöksgårdarnas antal skulle till att börja med begränsas till fem, därav fyra för jordbruksförsök och en för husdjursförsök. Av dessa skulle en förläggas till Skaraborgs län för försök å den styva leran, en till sandjordsområdet i Kristianstads län, en till mellersta Norrlands fastmarksområde i Västernorrlands län och en till Örebro län för lättlerområdena inom Mälars och Hjälmabygden. Försöksgården för husdjursförsök borde förläggas så nära den centrala försöksledningen i Stockholm som möjligt. Två av jordbruksförsöksgårdarna borde omedelbart inrättas, nämligen en för lerjordsområdet i Skaraborgs län och en för mellersta Norrlands fastmarksjordar i Västernorrlands län. För ändamålet borde av riksdagen begäras dels ett engångsanslag å 100,000 kronor för de båda försöksgårdarnas iordningtällande och dels ett årsanslag av 50,000 kronor för deras drift.

Beträffande de s. k. fasta försöksstationerna hava kommitterade ifrågasatt, att Kungl. Maj:ts måtte föreslå riksdagen att höja det ordinarie anslaget till fast försöksverksamhet vid statsunderstödda lantbruks- och lantmannaskolor från 8,000 kronor till 13,000 kronor för inrättande av fasta försöksstationer vid ytterligare tio skolor.

Slutligen har kommittén vidkommande den av Västerbottens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott gjorda framställningen om ett fast

försöksfält vid Åstråsk föreslagit, att densamma ej måtte föranleda någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd.

Ur kommitténs betänkande må här i korthet anföras följande:

Efter att hava närmare redogjort för utvecklingen av försöksväsendet på jordbruksområdet i vårt land har kommittén framhållit, att vid den år 1905 tillkomna centralanstalten för jordbruksförsök särskilt dess avdelningar för jordbruksförsök samt för husdjursskötsel och mejerihantering stått i nära kontakt med det praktiska jordbruket. Sälunda förfogade jordbruksavdelningen över femton med statsbidrag underhållna s. k. fasta försöksstationer, anordnade vid lantbruks- och lantmannaskolor. Genom samarbete med den av hushållningssällskapen anordnade lokala försöksverksamheten anlades och kontrollerades årligen ett betydligt antal gödslings-, bearbetnings-, växtodlings- och ogräsförsök. Centralanstaltens husdjursavdelning hade sina praktiska utfodringsförsök förlagda till i olika delar av landet belägna privata försöksgårdar, och mejeriförsöken hade, utom i ett i Stockholm beläget centralmejeri, också utförts vid mejerier i landsorten. Både jordbruks- och husdjursavdelningen hade emellertid saknat egna fasta försöksgårdar. Särskilt för jordbruksavdelningen hade denna brist varit synnerligen kännbar. Med dylika försöksgårdar avsages sådana gårdar, där försök kunde fullföljas under en längre följd av år samt övervakas av fast, särskilt för ändamålet utbildad och anställd samt a gården stationerad personal, som kunde in i alla detaljer övervaka försöken. Gårdens drift skulle även helt vara inriktad på att, under iakttagande av största möjliga hushållning, skapa bästa förutsättningar för fullföljande av försöksplanerna. Den fasta försöksverksamhet, som utfördes vid försöksstationerna å lantbruks- och lantmannaskolor, ersatte icke dylika fasta försöksgårdar, enär man endast vid fasta försöksgårdar kunde få erforderliga garantier för, att försöksplanen bleve riktigt uppfattad, att försöken finge nödvändig tillsyn samt att försöksresultaten erhöles önskvärd skärpa och tillförlitlighet. Saknaden av fasta försöksgårdar hade därför medfört, att många för jordbruksnäringen mycket viktiga förhållanden ännu icke kunnat upptagas till experimentell behandling i vårt land. Helt naturligt kunde man genom att nedbringa fordringarna på precision och genom att på den enskilda försöksvärden i största möjliga utsträckning överföra de med försöken förenade kostnaderna pressa ned försökens utgiftsstat långt under kostnaderna för en försöksgårds drift och underhåll. Frånsett frågan om försöksresultatens tillförlitlighet syntes detta förfaringssätt knappast staten fullt värdigt.

För upprättande av fasta försöksgårdar hade styrelsen för centralanstalten redan år 1912 avgivit förslag till Kungl. Maj:t, varjämte olika jordbruksammanslutningar och korporationer av jordbrukstjänstemän uttalat sig för inrättande i vårt land, liksom fallet vore i våra grannländer och de större kulturländerna, av dylika försöksgårdar.

De försöksuppgifter, som vid de fasta försöksgårdarna komme att bliva föremål för prövning, bleve till följd av vårt lands stora utsträckning m. m. ganska varierande. I första hand borde undersökas åtgärder för torrläggningens rätta utförande, bevattningens förutsättningar och ekonomiska genomförbarhet, jordförbättrings- och gödslingsfrågor, jordens riktiga bearbetning under trädesåret samt vid höst- och vårbruket, användning av mekanisk kraft och dragare, undersökning av arbetseffekten m. m. Ävenledes borde upptagas frågorna om lämpliga växtföljder, kontrollodling av nyare

kulturväxter och varieteter, olika bärgningsmetoder, bästa sättet för åkerjordens läggande i vall samt för flerårig gräsodling, ogräsen bekämpande m. m. Till en början borde ett mindre omfattande arbetsprogram utarbetas, vilket i mån av tid och arbetskrafter kunde utvidgas.

Men icke allenast centralanstaltens jordbruks- och husdjursavdelningar skulle hava gagn av de fasta försöksgårdarna. Även för de övriga grenarna av jordbruksforskning, som vid statens centrala jordbruksförsöksanstalt vore representerade, såsom den botaniska, entomologiska och även i någon mån den bakteriologiska och den lantbrukskemiska, komme de blivande fasta försöksgårdarna att fylla ett sedan länge känt behov, då därigenom tillfälle bereddades för dessa avdelningar att på olika platser i landet hava mark tillgänglig för försöks- och undersökningsändamål för de speciella uppgifter, som de hade sig förelagda, utan att därför behöva anlita privata jordägare, något som särskilt när det gällde långvariga och mer arbetskrävande försök vore av stort värde.

Arealen för en försöksgård finge ej vara för snävt tilltagen. För en sådan gård av normal storlek erfordrades en areal av minst 50 hektar till försök användbar odlad och oodlad jord, därvid det vore av vikt att marken vore likartad samt så litet kuperad som möjligt. Försöksgårdarna borde förläggas i närheten av större kommunikationsleder samt hava tillräckligt stora utrymmen inomhus, så att skörden av de olika försöksrutorna kunde på fullt betryggande sätt förvaras, varjämte ladugård och stall borde, såvitt möjligt, vara modernt inredda. Redskap och maskiner borde vara av bästa slag. I övrigt vore det önskvärt, att försöksgårdarna kunde tjäna som mönstergårdar. Vid varje försöksgård borde finnas en föreståndare, som hade den direkta ledningen av gårdens drift ävensom uppgjorde efter överledningens vid centralanstalten direktiv, förslag och detaljerade planer till de försök, som borde anställas vid gården, samt tillsåge, att försöken bleve riktigt utförda och de erhållna resultaten bearbetade. Föreståndaren borde alltefter försöksgårdens storlek och försökens omfattning hava erforderligt antal assistenter. Lämpligt vore även, att elever kunde antagas vid försöksgårdarna.

För att nedbringa kostnaderna för försöksgårdarnas anläggning och drift hade kommittén utgått från, att man i första hand borde söka därtill erhålla någon av statens domäner. Därest detta icke vore möjligt, hade kommittén tänkt sig även den utvägen, att staten skulle genom byte med kronoegendom söka överkomma i enskild ägo befintligt passande jordområde eller gård.

Kommittén har vidare lämnat en översikt över Sveriges viktigaste jordbruksområden och de olika områdenas viktigaste jordbruksproblem, därvid kommittén till bedömande upptagit frågan vilka av landets jordbruksbygder, som borde representeras genom försöksstationer och där försöksgårdar borde upprättas. Kommittén tillrådde, att organisationen med fasta försöksgårdar endast successivt utbyggdes med utgångspunkt från ett visst, högst begränsat antal dylika gårdar. Det vore av stor vikt, att försöksgårdarna komme att representera landets viktigaste jordmånstyper i karakteristisk utbildning och att de förlades till ifrågavarande jordmånstyps mest representativa utbredningsområden. För att erhålla landets viktigaste jordmåns- och klimatstyper representerade har kommittén uppgjort förslag på 14 jordbruksområden, vilka i första hand borde representeras, en var genom sin försöksgård. Ekonomiska och försökstekniska skäl ansåges emellertid medföra, att icke ens detta förslag kunde bliva realiserat under de närmaste åren. Kommittén hade därför tänkt sig, att anslag tillsvidare skulle begäras endast för fyra gårdar för jordbruksförsök. Skulle medel icke kunna beviljas för alla fyra

gårdarna på en gång, borde början göras med den för den styva leran och den för mellersta Norrland avsedda gården i nu nämnd ordning. Såsom försöksgård för den styva leran ansågo kommittén, att bland de föreslagna gårdarna bäst lämpade sig Lanna Borregården på Vara-slätten.

Kommitterade hava tillika upprättat en normalplan med kostnadsförslag för en fast försöksgård. Kostnaderna hava beräknats till för lösa inventarier 15,300 kronor, för levande inventarier 14,200 kronor, för anläggningar å en förut bebyggd gård inbegripet tillbyggnader och reparationer 25,000 kronor samt för årlig driftkostnad 34,700 kronor, varifrån avginge beräknad inkomst 14,000 kronor.

Den rent administrativa och tekniska ledningen för dessa gårdar skulle tilldelas styrelsen för centralanstalten. Under styrelsen borde försöksgårdarna närmast handhavas av föreståndaren för den avdelning vid anstalten, som hade sig anförtrodd de direkta jordbruksförsöken. Föreståndarna för försöksgårdarna skulle intaga samma ställning som laboratorerna vid centralanstalten. Därjämte borde, för uppehållande av kontakten med det praktiska jordbruket, årligen vid de olika försöksgårdarna anordnas för allmänheten avsedda möten, till vilka borde inbjudas för försöksverksamheten intresserade organisationer och personer inom det område, försöksgården vore avsedd att representera. Efter de för allmänheten avsedda föredragen och demonstrationerna borde dessa jordbruksrepresentanter sättas i tillfälle att tillsammans med försöksledningen diskutera försöksplanen och framlägga sina speciella önskemål.

Ett samarbete borde även ordnas mellan statens olika försöksgårdar och andra statsinstitutioner såsom Sveriges geologiska undersökning, statens meteorologisk-hydrografiska anstalt och statens redskapsprovninganstalter. Dessutom borde för vissa försök samarbete äga rum med övriga försöksinstitutioner i landet såsom Sveriges utsädesförening, svenska mosskulturföreningen, svenska betes- och vallföreningen samt för norrländska växtodlingsfrågor med kemisk-växtbiologiska anstalten i Luleå.

Såsom förut omförmäls hava kommitterade härutöver tänkt sig upprättad en försöksgård för husdjursförsök, förlagd på ej för långt avstånd från Stockholm.

Slutligen må beträffande kommitténs lokala undersökningar för uttagande av för ändamålet lämpliga försöksgårdar anmärkas följande.

I enlighet med den till grund för ifrågavarande riksdagsskrivelse liggande motionen hade kommittén — med nedan angivna undantag beträffande Västernorrlands län — inskränkt sina undersökningar till kronodomäner. Så hade kommittén, såsom förut nämnts, som försöksgård i Skaraborgs län föreslagit Lanna Borregården samt som försöksgård i Örebro län Dyringe kronoegendom. Vad beträffar Västernorrlands län hade gjorts ett undantag, i det att Offers gård, tillhörig Björkå aktiebolag, föreslagits till övertagande på arrende. I Kristianstads län hade någon för ändamålet lämplig kronoegendom ej stått att uppleta, utan hade kommittén ifrågasatt att till försöksgård inom detta jordbruksområde måtte förvärvas någon därtill passande privategendom. Även frågan om lämplig egendom för husdjursförsök hade upptagits till prövning av kommittén, men hade densamma icke ansett sig böra framkomma med bestämt förslag i detta hänseende.

Med skrivelse den 30 november 1925 har *styrelsen för centralanstalten* till Kungl. Maj:t överlämnat kommitténs betänkande. Styrelsen omförmäler därvid till en början ärendets dittillsvarande handläggning samt kom-

Detaljutredning särskilt så vitt angår Lanna Borregården.

mittens förslag om upprättandet av fyra försöksgårdar för jordbruksförsök. Vidare fortsätter styrelsen sålunda:

Givet vore, att ett betydligt rikare urval av såväl för de olika jordmåns-typerna representativa som ur andra synpunkter lämpliga gårdar skulle stått till buds, om undersökningarna kunnat utsträckas även till enskilda egen-domar.

Vidare vore att märka, att kostnaderna för de föreslagna gårdarnas ap-tering till försöksgårdar icke ens tillnärmelsevis kunnat beräknas, då kom-mittén saknat befogenhet att träda i preliminära underhandlingar rörande övertagande av arrenden och dylikt samt medel ej heller stått till förfo-gande för anskaffande av ritningar och kostnadsförslag beträffande nödiga byggnader m. m.

Enligt styrelsens förmenande skulle en utvidgning och fortsättning av den hittills verkställda utredningen i ovan antydda hänseenden vara ägnad att avsevärt föra hela frågan framåt. Styrelsen hade sålunda tänkt sig, att beträffande de av kommittén ifrågasatta fyra jordbruksområdena skulle vi-dare undersökas i första hand de redan framställda förslagen till försöks-gårdar men även, därest sådant tillfälle skulle erbjuda sig, möjligheten och lämpligheten av förvärv av enskild jord för ändamålet. Undersökningarna skulle hava som mål upprättande av detaljerade kostnadsförslag för över-tagande, utbyggande och drift av var och en av de till försöksgårdar ifråga-satta gårdarna, och skulle därför, förutom beräkningar rörande kostnaderna för inventarier och drift, uppgöras såväl vederbörliga byggnadsritningar med tillhörande kostnadskalkyler som överslag beträffande kostnaderna för övertagande av respektiva gårdar genom köp eller arrende samt beträffande avträdesummor och dylikt. I detta sistnämnda hänseende torde styrelsen böra bemyndigas att, där så erfordrades eller kunde anses lämpligt, ingå preliminära, för Kungl. Maj:t och kronan givetvis ej bindande avtal.

Vad beträffade den av kommittén ifrågasatta husdjursförsöksgården funne styrelsen visserligen, att anordnandet av en dylik försöksgård skulle bli va av stort gagn för försöksväsendet på detta område. Då emellertid för ändamålet erforderliga medel under dåvarande statsfinansiella läge ej torde vara att påräkna, ansåge styrelsen, att denna fråga borde ställas på framtiden.

Genom en utredning i huvudsak i enlighet med ovan angivna riktlinjer bleve i främsta rummet vunnet, att för de anslagsbeviljande myndigheterna kunde framläggas såväl med hänsyn till kostnaderna som i övrigt precise-rade förslag till försöksgårdar. Härigenom erhöles i sin tur den fördelen, att den nya organisationen, därest densamma bleve av statsmakterna be-slutad, snabbt kunde träda i funktion.

Med anledning av vad styrelsen för centralanstalten sålunda anfört fann *Kungl. Maj:t* den 25 juni 1926 gott uppdraga åt styrelsen att, till full-följande av det styrelsen i förevarande avseende förut lämnade uppdraget, i huvudsaklig överensstämmelse med de riktlinjer, som angivits i styrelsens nysberörda framställning, verkställa utredning och avgiva förslag rörande upprättande av högst fyra jordbruksgårdar samt att för ändamålet anlita sakkunniga personer.

Sedan Kungl. Maj:t därefter för att tagas i övervägande vid fullgörandet av ifrågavarande uppdrag till styrelsen överlämnat en av Kronobergs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott den 28 november 1925 gjord fram-

ställning, att en av de försöksgårdar, som i första hand kunde komma att inrättas, måtte förläggas till en för urbergsmoränen å sydsvenska höglandet typisk plats inom Kronobergs län, har *styrelsen för centralanstalten* i skrivelse den 29 november 1926 avgivit den genom Kungl. Maj:ts beslut den 25 juni 1926 åt styrelsen överlämnade utredningen. Styrelsen har däri meddelat, att utredningen verkstälts av en av styrelsen utsedd kommitté, bestående av lantbrukaren David Pettersson i Bjälbo samt professorerna H. Juhlin-Dannfelt och Nils Hansson.

Styrelsen har i anledning av utredningen hemställt, att Kungl. Maj:tt måtte föreslå riksdagen att bevilja för upprättande av en försöksgård å kronoegendomen *Lanna nr 10 Borregård* i Saleby socken av Skaraborgs län till engångskostnader 153,500 kronor och till årlig driftkostnad 26,000 kronor ävensom för upprättande av en försöksgård å *Offers gård* i Boteå socken av Västernorrlands län, tillhörig Björkå aktiebolag, därest gården skulle av staten övertagas på arrende, till engångskostnader 56,900 kronor och till årlig driftkostnad 24,050 kronor eller, därest gården skulle av staten förvärfvas med äganderätt, till engångskostnader 137,500 kronor och till årlig driftkostnad 20,250 kronor.

Av den sålunda gjorda utredningen må här anföras följande:

De nya kommitterade hade vid sitt utredningsarbete icke funnit skäl att med anledning av framställningen från Kronobergs läns hushållningssällskap frångå det i föregående utredning framställda förslaget i avseende på de områden, inom vilka försöksgårdar i första rummet borde ifrågakomma, och hade sålunda icke företagit någon undersökning rörande till försöksgård lämplig egendom inom Kronobergs län eller övriga delar av det sydsvenska höglandet. Likaså hade de kommitterade ej funnit skäl att med anledning av en till dem riktad framställning från Kalmar läns södra hushållningssällskap om upprättande av en försöksgård eller filial till sådan inom sällskapets område föreslå någon ändring i den förut uppgjorda planen för försöksgårdars successiva anordnande.

Av förekommen anledning hade kommitterade ej heller ansett sig kunna föreslå omedelbart inrättande av försöksgårdar inom sandjordsområdet i Kristianstads län och lättlerområdet i Mälare—Hjälmare-dalen.

Kommitterade hade därför inskränkt sig till att uppgöra förslag angående blott de två försöksgårdar, vilka i den tidigare utredningen föreslagits att omedelbart inrättas, nämligen i Skaraborgs och i Västernorrlands län, båda avsedda huvudsakligen för jordbruksförsök men, liksom i den förberedande utredningen förutsatts, icke för mera omfattande försök på husdjurskötselns område, vartill större kreatursbesättningar erfordrades.

Till försöksgård i *Skaraborgs län* hade vid den förberedande utredningen i främsta rummet föreslagits kronoegendomen trumpetarbostället Lanna nr 10 Borregård i Saleby socken och i andra rummet Värings prästlöneboställe. För valet av det senare anfördes visserligen den omständigheten, att det läge inom området för den mycket styva lera, som utmärkte Vadsbo härad, och därför skulle hava företrädet, om man önskade en typisk representant för den allra styvaste leran. Då emellertid dylik jord intogs blott jämförelsevis mindre områden, skulle försöksverksamheten å densamma komma att få mindre tillämplighet än försök å Lanna Borregård, vars jordmån

utgjordes av en något mindre styv samt något mullrikare lera och som vore representativ för jordmånen i Skaraborgs läns största jordbruksområden liksom i stora delar av andra län. I ett uttalande från Skaraborgs läns hushållningssällskap framhölls också till förmån för valet av Lanna Borregård, att Varaslätten, varå gården är belägen, vore länets största sammanhängande lerslätt, till vilken jordbrukets tyngdpunkt i länet vore eller komme att bli förlagd, varför verkan av en hit förlagd försöksverksamhet torde kunna beräknas bli av största betydelse icke blott för länet utan för hela västra Sverige. Den föregående utredningen utmynnade därför i förslaget, att Lanna Borregård skulle ställas till centralanstaltens förfogande som plats för den ifrågasatta försöksgården i Skaraborgs län, under det att endast ett mindre försöksfält skulle anordnas inom den styvaste lerans område, t. ex. å Värings prästlöneboställe.

De nya kommitterade hade genom besiktning vid besök å Lanna Borregård och genom därefter föranstaltade undersökningar av möjligheten att åstadkomma erforderlig avdikning av dess åkerjord övertygat sig om denna kronoegendoms lämplighet till försöksgård samt tillika träffat förberedande överenskommelse med nuvarande arrendator om avträde av arrendet den 14 mars 1928 eller senare, för den händelse Kungl. Maj:t och riksdagen beslutade upprättandet av en försöksgård å denna kronoegendom.

På grund av den undersökning, vars resultat meddelats i den föregående kommitténs förslag, och den nu gjorda fortsatta utredningen hade följande förslag uppgjorts om upprättande av en fast försöksgård för Västergötlands och angränsande landskaps lerjordsområde.

Lanna Borregården vore belägen omkring 6 kilometer från Kvänums station å Västergötland-Göteborgs järnväg och något över 20 kilometer å landsväg från Skara.

Egendomen utgjorde $\frac{1}{2}$ mantal, omfattande tillhopa 62.15 hektar, därav åker och tomt 61.52 hektar, äng 0.30 hektar och impediment 0.33 hektar.

Med undantag av en över gården i öster-väster gående omkring 20 meter bred grusrygg, å vilken gårdens trädgård och byggnader voro belägna, utgjordes marken av en i plana och jämna fält liggande styv lera med tillfredsställande mullhalt. Till de olika åkerskiftena ledde åkervägar, vilkas vägbana för att bli bekvämt farbar behövde förstärkas med fast underlag, vartill sten och grus på närmaste håll kunde hämtas från 3—4 kilometer avlägset grustag.

Dessa arbeten, vilkas kostnader svårligen kunde noga beräknas, borde fördelade på några år, kunna utföras för medel, som inginge i den nedan angivna summan för diverse driftkostnader.

Åkern vore endast bristfälligt torrlagd med öppna diken med svagt avlopp till den väster om egendomen flytande Landån, en biå till Lidån. Enligt av statens lantbruksingenjör, Sven Hallin, på uppdrag av kommittén gjord undersökning kunde, sedan avloppen fördjupats och delvis omlagts, egendomens åkerjord fullständigt avdikas med till 1—2 meters djup lagda täkdiken, varjämte möjlighet funnes att utan ytterligare fördjupning av avloppen anordna djupare dränering å mindre delar av området, varför sålunda försök med olika avdikningssystem där kunde utföras.

Beträffande kostnaden för den fullständiga avdikning av åkerjorden, som borde utföras, om egendomen skulle användas till försöksgård, hade lantbruksingenjören framhållit att, då de erforderliga arbetena å huvudavloppen sträckte sig utanför Lanna Borregårds område, tillstånd till dessa arbetens utförande torde böra inhämtas vid syneförättning enligt gällande vattenlag,

varigenom skulle vinnas fördelen, att all av ifrågavarande avlopp beroende mark finge deltaga i kostnaden för huvudavloppens upptagande i mån av nyttan.

Huvudavloppen skulle enligt av lantbruksingenjören utförd detaljräkning kunna beräknas kosta 10,900 kronor eller, om kostnaden fördelades på 250 hektar, som skulle hava båtnad av densamma, i medeltal 44 kronor per hektar. Då deltagningsskyldigheten torde komma att bliva tämligen jämnt fördelad på all jord inom området, skulle kostnaden för Lanna Borregårds 62 hektar bliva omkring 2,700 kronor eller, med 10 procent tillägg, i runt tal 3,000 kronor.

Dräneringskostnaden, sedan avloppen upptagits, beräknades av lantbruksingenjören till omkring 250 kronor per hektar eller för gårdens 62 hektar 15,500 kronor, vilket belopp för säkerhets skull borde ökas med 10 procent, eller till 17,000 kronor. Då dräneringsarbetet lämpligen borde fördelas, så att det utfördes på ett skifte årligen eller på 7—8 år, skulle kostnaden bliva omkring 2,500 kronor årligen under nämnda tidsrymd.

Å gården förefintliga byggnader utgjordes av:

1. Boningshus av timmer, brädfodrat, under tak av tegel, innehållande förstuga, 4 rum och kök, köksförstuga och ett vindsrum. Därjämte funnes å husets norra gavel av arrendatorn tillbyggda 2 rum och kök. Byggnaden vore brandförsäkrad för 12,000 kronor, och vore i användbart skick men behöfve reperaras för att uppfylla billiga fordringar å bostad för tjänsteman vid försöksgården.

2. Statbyggnad av timmer, under tak av tegel, innehållande en arbetarlägenhet av kök och kammare. Byggnaden vore brandförsäkrad för 4,000 kronor. Användbar men i behov av mindre reparation.

3. Källare invid huvudbyggnaden, murad och välvd, med överbyggnad under tegeltak. Brandförsäkrad för 150 kronor. I användbart skick.

4. Bryggghus av timmer, täckt med tegel. Brandförsäkrat för 500 kronor. I högst bristfälligt skick.

5. Hemlighus av stolpvirke och bräder, med tak av spån. Brandförsäkrat för 150 kronor.

6. Magasin av stolpvirke och bräder, med tegeltak. Brandförsäkrat för 2,600 kronor. Användbart men icke tillräckligt för gårdens behov vid något intensivare bruk.

7. Stall och foderlada av timmer, förenat med vagn- och vedbod av stolpvirke och bräder, under tegeltak. Försäkrat för 10,000 kronor. Stallet hade 7 spiltor och 2 boxar. I dåligt skick och otillräckligt.

8. Ladugård av tegel och foderlada, liksom i vinkel däremot byggd loge av stolpvirke och bräder, det hela under spåntak. I logen och ladan funnes hiss, bekostad av arrendatorn. Brandförsäkring 24,000 kronor. Hela detta byggnadskomplex, som vore byggt år 1922, vore i fullgott skick. Ladugården hade plats för 40 vuxna nötkreatur och 8 kalvar. Lada och loge tillräckliga för gårdens nuvarande behov.

9. Svinhus av timmer under tak av spån. Brandförsäkrat för 800 kronor. Förfallet.

10. Hönshus av timmer med tak av spån.

11. En mindre smedja tillhörig arrendatorn.

Elektrisk ledning för belysning i alla hus samt för kraft i uthusen vore anlagd av ortens andelsförening, vari arrendatorn vore medlem med ansvarsförbindelse av 6,000 kronor.

Egendomen vore upplåten på arrende åt lantbrukaren Albin Nilsson mot

en årlig avgäld av 1,220 kronor. Nu löpande arrendeperiod började den 14 mars 1911 och utginge den 14 mars 1931.

Vid underhandlingarna med arrendatorn Nilsson om de villkor, på vilka han kunde vara villig att i förväg avträda arrendet för gårdens överlåtande till centralanstalten för jordbruksförsök för upprättande av en fast försöksgård, upplystes, att gården, som sedan år 1922 brukats av Nilsson, förut på arrende innehafts av dennes fader och farfader sedan på 1860-talet samt att Nilsson räknat med att få begagna sin optionsrätt till arrendets förnyande vid den nu löpande arrendetidens utgång år 1931. Han hade därför å gården nedlagt vissa kostnader, av vilka han beräknat komma att draga fördel under en ny arrendeperiod eller vid eventuell överlåtelse av arrenderätten till annan person och för vilka skälig ersättning borde lämnas, om han skulle i förtid avstå från arrendet.

Sålunda hade han tillbyggt mangårdsbyggnaden 2 rum och kök till bostad åt sin åldriga moder, och ansåg, att ej blott ersättning borde lämnas för det värde, denna tillbyggnad kunde hava vid avträdet från gården, utan även modern borde så vitt möjligt hållas skadeslös för tvånget att lämna den bostad, där hon haft sitt hem i 55 år.

Vidare hade arrendatorn framhållit att, då ladugårds- och logbyggnaderna år 1922 nyuppfördes efter eldsvåda, byggnadskostnaden uppgått till omkring 24,000 kronor, vilket avsevärt överskred den erhållna brandskadeersättningen, varför han yrkade på att erhålla ersättning för denna skillnad. Med anledning härav hade domänintendenten i länet meddelat, att hela brandskadeersättningen, inbegripet ett mindre belopp, som Nilsson ännu ägde att erhålla, belöpt sig till högst 19,975 kronor, under det att kostnadsförslaget för de uppförda byggnaderna uppgått till 22,000 kronor.

Ytterligare yrkade arrendatorn på ersättning för en av honom uppförd smedja, hiss i ladan och logbyggnaden och 2 pumpar, för havda kostnader för gårdens elektrifiering, samt att staten övertog den förbindelse å 6,000 kronor, som han för gården avgivit som medlem av den andelsförening, som lämnade den elektriska energiströmmen.

För vartdera av de år, för vilka han komme att i förtid avstå arrenderätten, fordrade han ersättning med ett belopp motsvarande den kontrakterade arrendesumman, vilket han ansåg skäligt i betraktande av den stegring avgäldsbeloppen i orten undergått under tiden efter kontraktsuppgörelsen. I detta avseende hade domänintendenten på begäran om upplysning intygat, att avgälden för liknande gårdar i samma trakt under senaste året bestämts till 40—45 kronor per hektar eller ungefär det dubbla mot det av Nilsson nu betalade arrendebeloppet.

Den arrendatorn enligt kontraktet tillkommande ersättningen för vid arrendets avträddande utförd jordbearbetning och sådd beräknades sålunda:

trädesbruk, 1 skifte, beräknat till 8.5 hektar	120 kronor	
per hektar		kronor 1,020: —
höstplöjning, 3 skiften, vart och ett likaledes beräknat till 8.5 hektar	20 kronor per hektar	» 510: —
höstsådd och utsädesvete, 220 kilogram, 55 kronor per hektar		» 450: —
gräsrö, 36 kilogram per hektar		» 408: —
konstgödsel för höstsädd, 200 kilogram superfosfat per hektar		
med spridningskostnad, 25 kronor per hektar		» 212: 50
	summa kronor	2,600: 50

eller avrundat till 2,600 kronor.

Med ledning av vad arrendatorn anfört och de upplysningar, som inhämtats från domänintendenten, hade villkorlig uppgörelse träffats om de ersättningsbelopp, mot vilka Nilsson förklarade sig villig att den 14 mars 1928 (eventuellt senare) avstå från arrendet av Lanna Borregård, nämligen:

för 3 års avstådd arrendetid å 1,220 kronor	kronor	3,660
» arrendatorn tillhörig smedja	»	300
» » » tillbyggnad av bostadslägenhet	»	6,000
» arrendatorns kostnader för nybyggd ladugårds- och log- byggnad utöver brandstodsersättning	»	1,640
» gårdens elektrifiering	»	1,000
» loghiss och 2 pumpar	»	800
» trädesbruk, höstplöjning, höst-, sädes- och vallfrösådd en- ligt arrendekontraktets bestämmelser	»	2,600
summa kronor		16,000.

Om egendomen skulle komma att avträdas först år 1929, minskades denna summa med ersättningen för 1 års arrendetid, 1,220 kronor.

Med gården skulle den av Nilsson till den elektriska andelsföreningen utfärdade förbindelsen å 6,000 kronor övertagas. Enligt revisionsberättelsen över föreningens verksamhet år 1925 uppginge summan av delägarnas i bank deponerade reverser till 424,725 kronor, värdet av kraftstationen, understation och ledningar till 400,000 kronor samt tillgångar utöver skulderna till 404,764 kronor 27 öre. Inkomsterna under året hade överstigit utgifterna med 21,263 kronor 88 öre; av vinsten användes 18,335 kronor 19 öre till minskande av skulderna.

För försöksgården beräknades följande *byggnadsarbeten* bliva erforderliga, för vilka byggnadskonsulenten O. Stylin i Örebro på uppdrag av kommitterade uppgjort ritningar och kostnadsförslag.

1. Nyuppförd huvudbyggnad, inrymmande föreståndarens bostad, 6 rum och kök, kontor, 1 rum för ogift assistent, 1 gästrum för försöksledaren och besökande, källare med däri inrymt 1 rum för enklare kemiska analyser. Borde uppföras av tegel under tegeltak. Beräknad kostnad 30,000 kronor.

2. Nuvarande manbyggnad skulle anordnas till bostad för 1 gift assistent samt 2 rum för arbetande elever. Reparationen beräknades kosta 1,500 kronor.

3. Nuvarande statbyggnad skulle bibehållas som lägenhet för 1 arbetare.

4. Nyuppförd arbetarbostad av timmer under tegeltak med lägenheter för 2 familjer, vardera 2 rum och kök, med möjlighet att inreda 2—4 vindsrum för tillfälliga arbetare. Byggnadskostnaden, däri inbegripet inredning av 2 vindsrum, beräknades till 15,200 kronor.

5. Nyuppfört uthus till arbetarbostäderna, av tegel under tegeltak, innehållande tvättstuga, 3 vedbodas och 3 svinstior. Byggnadskostnad 3,300 kronor.

6. Tillbyggnad till nuvarande ladugården, innehållande stall med 7 spiltor och 2 boxar samt 7 kalvkättar. Byggnadskostnad 8,000 kronor.

7. Nytt svinhus med 4 kättar för modersuggor och 3 för gödsvin. Tegelbyggnad under tegeltak. Byggnadskostnad 5,500 kronor.

8. Ändring av nuvarande stall till maskinhus. Kostnad 900 kronor.

9. Nyuppförd försöksloge med magasinsbottnar. Kostnad 11,500 kronor.

10. Nytt vagnsskjul. Kostnad 1,450 kronor.

11. Ny gödselstad med botten och murar samt urinbrunn av cementbetong. Byggnadskostnad 1,200 kronor.

Den för försöksgårdens drift erforderliga uppsättningen av inventarier beräknades i huvudsaklig överensstämmelse med förslaget i den förberedande utredningen sålunda:

Levande inventarier syntes böra bestå av för gårdens skötsel behöfligt antal hästar samt så stor nötkreatursbesättning, som erfordrades för att förbruka större delen av gårdens skörd av stråfoder, fodersäd och rotfrukter samt att lämna för jordbruket och försöken nödig naturlig gödsel. I detta förslag till första uppsättning av försöksgården hade dock antalet nötkreatur inskränkts till det strängt taget nödvändiga, emedan besättningens ökning till fullt antal lämpligen och för minsta kostnad kunde vinnas genom gårdens eget pålägg.

7 st. hästar	4,900
20 » kor	12,000
ungnöt	3,000
1 » tjur	1,500
3 » modersuggor	600
	<hr/>
	summa kronor 22,000.

Kostnaderna för *döda inventarier* hade upptagits till:

Motorer och därtill hörande redskap	»	7,475
Åkerbruksinventarier	»	9,660
Magasinsinventarier	»	2,560
Vagnon, slädar m. m.	»	5,190
Häststallets inventarier	»	1,000
Ladugårdens inventarier	»	340
Slöjdinventarier	»	200
Rumsinventarier och möbler för kontor, 1 gästrum, 3 elevrum samt laboratorium	»	2,500
Vedbodinventarier	»	150
Brandredskap	»	400
Diverse inventarier, krakstör, diverse virke m. m.	»	525
		<hr/>
		summa kronor 30,000.

I huvudsaklig överensstämmelse med den förberedande utredningen rörande upprättande av fasta försöksgårdar hade med ledning av gjorda undersökningar och beräkningar upprättats följande

kostnadsförslag för en fast försöksgård å Lanna Borregården.

Utgifter.

I. Engångskostnader för försöksgårdens upprättande:

ersättning till avträdande arrendatorn	kronor	16,000
upptagande av avloppsdiken	»	3,000
Byggnadsarbeten:		
föret angivna arbeten	78,550	
planeringsarbeten och diverse	1,450	»
		80,000
Inventarier:		
levande	22,000	
döda	30,000	»
		52,000
Utsäde första våren	1,000	
Foder » »	1,500	»
		2,500
		<hr/>
		engångskostnader summa kronor 153,500.

II. Årliga driftkostnader:

Avlöningar:

Föreståndaren, lön i klass 26 B (lika som laborator vid centralanstalten) ¹	7,140	
Häriifrån avginge hyra för tjänstebostad med värme, 1,200 kronor		
1 fältassistent, lön som assistent vid centralanstalten ¹	5,700	
Häriifrån avginge hyra för bostad, 600 kronor		
1 kontors- och laboratorieassistent ¹	4,200	
Häriifrån avginge hyra för bostad, 150 kronor		
3 elever å 125 kronor per månad	4,500	
1 ladugårdsskötare, kontant lön	900	
2 körkarlar å 700 kronor, kontant lön	1,400	
Mjölkning av 60,000 liter mjölk å 1.5 öre	900	
Extra arbete vid rotfruktsskötsel och skörd	2,000	kronor 26,740
Kraftfoder	»	2,500
Utsäde	»	500
Konstgödsel och kalk	»	2,500
Elektrisk kraft och lyse, ledningars underhåll	»	1,000
Telefonavgifter	»	250
Laboratorieutensilier	»	300
Kontorsutensilier	»	300
Maskiner och redskap, nyanskaffning	»	1,000
Byggnaders och inventariers underhåll	»	1,500
Skatter och övriga onera	»	750
Täckdikning	»	2,500
Bränsle	»	1,200
summa driftkostnader		kronor 41,040.

Inkomster.

Bostadshyra av föreståndaren	1,200	
» » 1:e assistenten	600	
» » 2:e »	150	kronor 1,950

Omkring 56 hektar åker brukade i 8 skiftesbruk:

1. träde; 2. höstsäd (vete); 3. rotfrukter och potatis;
4. vårsäd; 5—6. vall; 7. höstsäd (vete och råg);
8. vårsäd.

Medelskörden beräknades till:

vete	12 hektar å	2,500 kg.	30,000 kg.
råg	2 » »	2,000 »	4,000 »
fodersäd	14 » »	2,000 »	28,000 »
kålrotter	6 » »	40,000 »	240,000 »
potatis	1 » »	15,000 »	15,000 »

Efter avdrag av vad som åtginge till utsäde, personal och utfordring beräknades återstå till försäljning:

vete	26,850 kilogram å	20 öre	5,370
råg	1,800 » »	17 »	306
potatis	7,000 » »	5 »	350
				» 6,026

¹ Härå utgår dyrtidstillägg.

Inkomst av kreatursskötseln:

mjök till försäljning 51,500 liter à 12 öre	6,180	kronor	
14 spädkalvar à 15 kronor	210	»	
60 grisar » 25 »	1,500	»	7,890
	summa årliga inkomster kronor 15,866.		

Då driftkostnaderna, däri inbegripna avlöningar till tjänstemännen vid försöksgården, enligt vad ovan beräknats uppginge till 41,040 kronor, skulle utgifterna årligen överstiga inkomsterna med 25,174 kronor, varför ett årligt anslag av avrundat 26,000 kronor skulle vara erforderligt.

I fråga om försöksgårdarnas administration syntes det styrelsen för centralanstalten, att denna, på de skäl som anförts i den förberedande utredningen, borde tillkomma nämnda styrelse, på vilken det därefter skulle ankomma att ordna verksamheten på lämpligaste sätt. Givetvis borde därvid åt föreståndaren för jordbruksavdelningen anförtros att hava den närmaste ledningen av denna verksamhet. Tillika syntes det lämpligt, att tillfälle beredd representant för vederbörande hushållningssällskap eller andra för jordbruket i den ort, där försöksgården vore belägen, intresserade personer att deltaga i uppgörandet av plan för följande års försöksverksamhet. Likaså syntes, såsom ock i den förberedande utredningen uttalats, samarbete böra sökas mellan försöksgårdens och andra jordbruksforskningsanstalters verksamhet.

Enär jag icke anser förslag för närvarande böra framläggas rörande upprättande av en fast försöksgård å Offers gård i Boteå socken av Västernorrlands län, har styrelsens utredning beträffande denna gård här ej upptagits.

Från styrelsens omförmälda beslut rörande upprättande bland annat vid Lanna Borregården av en fast försöksgård var *ledamoten av styrelsen lantbrukaren O. Nilsson* i Tånga skiljaktig samt gjorde för sin del följande uttalande:

För närvarande borde endast två fasta försöksgårdar komma till stånd, men, då denna begränsning i antalet av statsfinansiella skäl torde vara ofrånkomlig, vore det av lika stor vikt att även kostnaderna för deras iordningställande hölles inom rimliga gränser. Mot valet av Lanna Borregård i Skaraborgs län som plats för försöksgård torde från *försökssynpunkt* intet vara att erinra. Kostnaderna för egendomens iordningställande syntes emellertid bliva så avsevärda, att egendomen borde lämnas ur räkningen. Lämpligare torde då vara att aptera för ändamålet en större kronoegendom och eventuellt fränkilja överflödiga arealer. Vore en dylik egendom väl bebyggd, kunde nybyggnadskostnaderna väsentligen nedbringas och måhända helt undvikas.

Mot Offers gård i Västernorrlands län vore icke heller något att erinra från *försökssynpunkt* men kunde han icke vara med om, att en statens försöksgård förlades till en arrenderad egendom.

Då den ekonomiska frågan måste tillmätas stor betydelse och anordningen med fasta försöksgårdar vore oprövad i vårt land, syntes det vara av desto större vikt att gå försiktigt tillväga och begränsa kostnaderna till det minsta möjliga. Andra utvägar för frågans lösande än dem kommitterade föreslagit syntes därför böra prövas. Främst syntes då böra undersökas, huruvida icke systemet med fasta försöksgårdar skulle kunna förverkligas å lantbruksinstitutet vid Alnarp och Ultuna, där staten förfogade över såväl behöfliga jordområden som därtill hörande byggnader och inventarier. Det

torde vara uppenbart, att engångskostnaderna kunde på så sätt väsentligen nedbringas. Det förhållandet att institutens egendomar vore större än vad som ifrågasattes för fasta försöksgårdar borde icke utgöra hinder, tvärtom, då därigenom utöver de försök, som skulle utföras å det egentliga försöksområdet, sådana försök som krävde större arealer kunde förläggas till den övriga delen av egendomen. Ävenledes torde beaktas betydelsen av en försöksgård på en plats, där utbildningen av agronomer och konsulenter försigginge. Att lämna landets utan gensägelse viktigaste jordbruksdistrikt utom räkningen vid planerandet av fasta försöksgårdar finge väl också anses mindre välbetänkt.

Sedan Kungl. Maj:t anbefallt styrelsen för centralanstalten att avgiva utlåtande rörande möjligheten och lämpligheten av förläggande, på sätt ifrågasatts, av försöksverksamhet av förevarande slag till lantbruksinstitutet vid Ultuna och Alnarp, har styrelsen, med bifogande av yttranden från nämnda instituts styrelser samt från centralanstaltens nämnd med därvid fogat särskilt yttrande av överassistenten P. Bolin, den 15 juli 1927 avgivit utlåtande.

Styrelsen för Ultuna lantbruksinstitut har ansett två av de under institutet lydande särskilda jordbruksområdena oanvändbara såsom försöksgård i den bemärkelse som det föreliggande förslaget avsåge. Upplåtande av det tredje området, utgörande Ultuna huvudgård, såsom försöksgård vore icke önskligt så länge lantbruksundervisning där bedreves i samma omfattning som hittills. Den redan nu vid Ultuna bedrivna försöksverksamheten på lantbruksområdet vore av så stor omfattning, som lämpligen kunde förenas med en ekonomiskt genomförd lantbrukshållning. För inrättande av en fast försöksgård krävdes avsevärda nybyggnader. Skulle allenast en viss areal av egendomen avskiljas såsom försöksgård, skulle detta kräva minst samma kostnader som påfordrades enligt de redan framlagda förslagen till fasta försöksgårdar på annan plats. Åkerjorden vid Ultuna vore i övrigt icke av så likartad beskaffenhet som vore erforderlig för en försöksgård, varjämte genom avskiljande av ett större område den återstående delen av egendomen skulle bli otillräcklig att för lantbruksskolans elever möjliggöra nödig praktisk utbildning och övning i arbetsledning. Emellertid torde i samband med centralanstaltens utvidgade försöksverksamhet ökat samarbete kunna ske genom att till Ultuna förlägga lämpliga serier av fortgående försök.

Styrelsen för lantbruks- och mejeriinstitutet vid Alnarp har framhållit, att i överensstämmelse med de för vården och förvaltningen av Alnarps egendom gällande bestämmelser hade upplåtits icke obetydliga jordarealer för fasta försöks- och demonstrationsfält åt professorerna i jordbrukslära och botanik. Vidare hade hela arrendegården Mellangård anvisats för försöksverksamheten med köksväxter vid Alnarps trädgårdar. Ifrågavarande försök utgjordes dels av för undervisningen anordnade demonstrationsförsök dels ock av försök i forskningssyfte. De vore för institutet nödvändiga och borde alltjämt få fortgå under institutionslärarnas ledning. Tanken att upplåta hela Alnarps egendom till försöksgård åt centralanstalten ansåge styrelsen därför icke böra förverkligas.

Utöver nämnda försök hade jord lämnats även för annan försöksverksamhet bland annat för statens centrala frökontrollanstalt, för Sveriges utsädesförening och bryggarföreningens malkornsförsök. Naturligtvis kunde även framdeles plats beredas för vissa centralanstaltens försök, dock i ganska begränsad omfattning. De finge nämligen icke inkräkta på möjligheterna för

institutets egna försök och icke heller i någon väsentlig grad inverka på egendomens drift, i det att det vore nödvändigt såväl för institutet som för lantbruksskolan att ett normalt drivet jordbruk funnes vid Alnarp. Skulle centralanstalten hava någon mera omfattande försöksverksamhet vid Alnarp, kunde detta knappast ske på annat sätt, än att någon del av arealen avskildes såsom försöksgård. Härvid vore lämpligast, om ett par av dess arrendegårdar kunde komma till användning. Emellertid kunde med bestämdhet sägas, att en dylik försöksgård måste bliva förenad med avsevärda kostnader, då nybyggnader i stor utsträckning krävdes. Slutligen påpekade styrelsen, att såväl å berörda arrendegårdar som å större delen av huvudgården jorden vore av ganska ojämn beskaffenhet och därför icke särdeles lämplig för försök.

Centralanstaltens nämnd har uttalat, att frågan om fasta försöksgårdar icke lämpligen kunde lösas genom att egendomarna vid lantbruksinstitutet användes för sådant ändamål, och har nämnden hemställt, att styrelsen måtte vidhålla sitt tidigare förslag om inrättande av två försöksgårdar under direkt ledning av centralanstaltens jordbruksavdelning.

Överassistenten Bolin har i sitt särskilda yttrande utförligt utvecklat sin mening rörande lämpligheten av att, därest en utvidgning av den centraliserade försöksverksamheten krävdes, för sådant ändamål i första hand borde utnyttjas de möjligheter som redan funnes på lantbruksinstitutets egendomar. Först därefter funnes anledning realisera förslaget om inrättandet av två nya försöksgårdar. Som ett avlägset mål borde uppställas, att efter hand inom varje hushållningssällskaps område inrättades en fast försöksgård. I övrigt kunde tvivel uttalas, huruvida just nu, innan frågan om inrättande av en lantbrukshögskola vunnit avgörande, tidpunkten vore inne för en definitiv lösning av spørsmålet om anordnande av fasta försöksgårdar.

Styrelsen för centralanstalten har för egen del anfört i huvudsak följande:

Försök såväl beträffande jordbruk som rörande frågor angående husdjurens utfodring hade under senare årtionden i rätt stor omfattning ägt rum vid statens båda lantbruksinstitut, delvis utförda av lärare vid instituten, delvis av från instituten fristående anstalter. Alla fältförsök hade planerats och utförts oberoende av centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet, varvid dock planen för dessa försök pläгат föredragas vid det möte av försöksledare, som av centralanstalten årligen anordnades i februari månad. Försöken rörande husdjurens utfodring vid institutsgårdarna hade vid Alnarp till största delen och vid Ultuna uteslutande utförts på initiativ av föreståndaren för centralanstaltens husdjursavdelning och enligt av honom uppgjord plan, som ingått i centralanstaltens av Kungl. Maj:t årligen fastställda arbetsplan.

Vid Alnarps mejeri hade också en omfattande försöksverksamhet ägt rum under ledning av huvudläraren i mejerihushållning dels som en avdelning av centralanstaltens verksamhet inom området enligt för denna fastställd plan och dels för maskin- och redskapsprovningensanstalternas räkning.

Vid sina utredningar om inrättande av fasta försöksgårdar hade styrelsen icke ansett sig hava anledning att till granskning upptaga försöksverksamheten vid lantbruksinstitutet utan utgått från, att denna skulle fortgå oberoende av ifrågasatt inrättande av under centralanstalten lydande försöksgårdar. Då institutets försöksverksamhet i viss mån tjänade samma ändamål, som åsyftats med förslaget om inrättande av fasta försöksgårdar,

nämligen att vara härdar för forskning å lantbrukets område och sprida kunskap om forskningens resultat, innebure styrelsens förslag om inrättande av särskilda fasta försöksgårdar å andra orter icke, såsom reservanten Nilsson antytt, att två viktiga jordbruksdistrikt, där lantbruksinstituten vore belägna, lämnats utom räkningen vid planläggandet av den fasta försöksverksamhetens ordnande.

Styrelsen ville uttala, att institutsegendomarna visserligen syntes kunna tjäna som plats för en försöksverksamhet av här ifrågavarande art, vilken särskilt för kringliggande viktiga jordbruksområden och som centra för övrig inom dem fortgående försöksverksamhet i viss mån kunde göra sådant gagn, som med förslaget om fasta försöksgårdar avsetts, men att de dock ej, utan att deras hittillsvarande huvuduppgift att tjäna undervisningen vid till dem förlagda läroanstalter åsidosattes, kunde organiseras som fasta försöksgårdar i den betydelsen, man plögade inlägga i detta begrepp, och med de fordringar, som måste ställas på dessa att utan främmande hänsyn kunna användas för försöksändamål.

Nilsson hade ej i sin reservation ifrågasatt, att Ultuna och Alnarpskulle tagas i anspråk som sådana försöksgårdar under centralanstalten, utan syntes han hava velat ifrågasätta, om ej egendomarna, med bibehållande av sin uppgift som plats för de undervisningsanstalter, för vilka de nu disponerades, och under styrelserna för dessa läroanstalter, skulle kunna tagas i anspråk för den av centralanstalten ledda fasta försöksverksamhet, som riksdagen år 1920 angivit som önskvärd.

Denna tanke skulle kunna tänkas förverkligad på två sätt, antingen däri-genom att en del av vardera institutsegendomen fränkiljdes för försöks-ändamål eller så att egendomen i sin helhet finge användas för fasta försök på samma sätt som hittills skett, så att försök utlades på lämpliga delar i åkerskiftena i egendomens cirkulationsbruk, men i båda fallen givetvis i nära samband och så vitt möjligt under gemensam ledning med centralanstaltens övriga verksamhet.

Det förra av dessa båda alternativ — fränkiljande av en del av institutsegendomen till försöksgård — vore icke antagligt redan på den grund, att jordmänen inom de delar av institutsegendomarna, som utan större olägenhet för undervisningsverksamheten skulle kunna fränkiljas, vore så ojämn, att de icke lämnade utrymme för så omfattande försök, som avsetts skola utföras vid de ifrågasatta försöksgårdarna. Därtill komme, att det skulle bliva nödigt att för de så bildade försöksgårdarna nyuppföra för försöksverksamheten behövliga byggnader, i vilket fall anläggningskostnaderna antagligen skulle bliva större, än som beräknats för de av styrelsen föreslagna särskilda försöksgårdarna.

Det senare alternativet, att använda institutsegendomarna för fast försöksverksamhet i samband med centralanstalten, syntes däremot i viss mån kunna realiserars, dock ej i någon större omfattning.

Ty det vore väl sant, att de försök, som här skulle ifrågakomma, även till en viss grad bleve användbara i undervisningssyfte — såsom demonstrationsmaterial och som exempel på den försöksteknik, som tillämpades vid centralanstaltens försök. Men å andra sidan borde försöksverksamheten vid en anstalt för undervisning och forskning hava till huvuduppgift dels att närmare belysa åtskilliga av de fakta, som vid undervisningen komme till behandling och som ofta låge helt utanför centralanstaltens försöksplaner, dels ock framför allt att lämna lärare och elever på det högre stadiet tillfälle till egna undersökningar, vilka icke kunde klavbindas av försöks-

planer, gällande för hela landets försöksgårdar. Denna synpunkt bleve desto viktigare, ju högre målet för lantbruksundervisningen sattes och, då just för närvarande utredning påginge om den högre lantbruksundervisningens ordnande, måste det anses olämpligt att nu vidtaga åtgärder, som icke vore förenliga med en ändamålsenlig lösning av denna fråga. De försök vid lantbruksinstituterna, som där vore nödvändiga för undervisnings- och forskningsändamål, kunde icke inordnas under centralanstaltens ledning, utan måste vederbörande lärare i fråga om deras planläggande och utförande hava full frihet liksom ock för dem bära ansvaret.

Detta borde naturligtvis icke hindra, att samarbete mellan instituten och centralanstalten kunde och borde äga rum i fråga om sådana försök på centralanstaltens program, som utan större olägenhet kunde förläggas till institutsegendomarna.

Dessa försök borde givetvis utföras enligt de metoder och schemata, som tillämpades vid de under centralanstaltens ledning utförda försöken och som numera till stor del efter överenskommelse vore gemensamma för hela den skandinaviska nordens.

Beträffande särskilt försöken på det egentliga jordbrukets eller växtodlingens område bleve härvid två synpunkter avgörande, nämligen den för dessa försök behövlige arealens storlek och försökens inverkan i övrigt på institutens huvudsyften. Beträffande arealen torde framhållas, att institutsegendomarnas för försöksändamål lämpliga åkerareal icke vore så stor, som man med hänsyn till den totala arealen kunde vara benägen att antaga. Åtskilliga försök kunde ej lämpligen förläggas till samma del av ett skifte för varje gång de återkomme, och i verkligheten krävdes därför för fortgående försök åtskilligt större areal, än vad som under ett visst år toges i anspråk. Ej heller bestode alla skiften av så jämn jord, att plats för försöken utan svårighet kunde beredas. Redan för den nuvarande försöksverksamheten vid instituten kunde det stundom vara rätt svårt att för ett försök, som krävde något större areal, uttaga jord av tillräckligt jämn beskaffenhet, och dessa svårigheter skulle givetvis ökas, i händelse försöksverksamheten skulle utvidgas i den grad, som vore erforderlig, om alla eller åtminstone de flesta på programmet för centralanstaltens försöksgårdar upptagna försök skulle utföras vid institutsegendomarna.

Härtill komme, att undersökningar på det jordbruksekonomiska området, såsom beträffande arbets- och bearbetningsfrågor, växtföljdsförsök m. m., vilka vid en högre undervisningsanstalt måste anses oombärliga och för övrigt redan nu förekomme vid instituten, ovillkoren förutsatte, att driften vid institutsegendomarna i stort sett vore anordnad efter samma ekonomiska principer, som gällde för vanligt praktiskt jordbruk. Genom att uppdelade en större del av åkerjorden i små försöksparceller skulle man försvåra, om icke omöjliggöra, dylika undersökningar, och på samma gång komme institutsegendomarna att förfela sitt huvudsakliga syfte, att tjäna som föredömen i fråga om tekniska och ekonomiska synpunkter för eleverna vid de läroanstalter, som dit vore förlagda. Detta gällde såväl instituten som i ännu högre grad de med dem förenade lantbruksskolorna, vilkas lärjungar utgjorde dessa egendoms huvudsakliga arbetsstyrka och där erhöle sin utbildning till arbetsbefäl. För sådan utbildning erfordrades en viss minimiareal, och genom för stark beskärning riskerade man sålunda, att vad som återstode bleve för nämnda ändamål otillräckligt, varav följden skulle kunna bliva, att dessa lantbruksskolor, som kunde anses vara de förnämsta inom landet, måste nedläggas eller antalet av deras lärjungar avsevärt minskas.

Visserligen vore, såsom i Bolins reservation påpekades, fortgående försöksverksamheten redan förlagd till övriga lantbruksskolor, vilka användes som fasta försöksstationer under centralanstaltens ledning, utan att detta ansetts hinderligt för dessa skolor att fylla sin uppgift i nyss nämnda hänseende. Försöksverksamheten toge emellertid här i regel endast en jämförelsevis mindre del av skolegendomarnas jord och elevernas arbete i anspråk, och därjämte utgjorde vid de för enskild räkning skötta lantbruksskolegendomarna intresset för lantbrukets ekonomiska drift och resultat ett långt kraftigare korrektiv mot skada av försöksverksamheten för lantbrukets ekonomi, än fallet skulle bliva vid de för statens räkning förvaltade lantbruksegendomarna, om de skulle hava till uppgift att samtidigt tjäna både undervisningen och försöksverksamheten. Jämväl torde kunna starkt ifrågasättas, huruvida icke en till institutsegendomarna förlagd utsträckt försöksverksamhet skulle i viss mån skadligt inverka på institutens uppgift såsom föredömen i jordbruksekonomiskt hänseende.

På husdjursskötselns område hade hittills enstaka försök utförts vid institutsegendomarna under ledning av centralanstalten, och beträffande dessa försök syntes svårigheterna vara mindre för ett fortsatt och delvis utvidgat samarbete. Även med andra av centralanstaltens avdelningar hade samarbete i någon mån förekommit och borde även i framtiden kunna komma till stånd.

Institutsegendomarnas användning såsom fasta försöksgårdar skulle därför, såsom i institutsstyrelsernas yttranden framhölles, göra dem otjänliga som lantbruksskolgårdar, men det torde väl ej kunna vara skäl att på detta sätt i hög grad minska gagnet av dessa lantbruksskolor, vilka med betydliga kostnader för statsverket satts i ett utmärkt skick och fullständigare än flertalet på enskilda gårdar kunde fylla dylika skolors uppgifter, för att i stället giva dem en andra uppgift, vilken de dock, som redan framhållits, ej kunde på ett fullt tillfredsställande sätt fylla.

De syften, som med 1920 års riksdags skrivelse avsåges, kunde vinnas endast genom anläggande av fasta försöksgårdar i sådana trakter av landet, där mera omfattande försöksverksamhet hittills ej förekommit, och icke genom försöksverksamhetens ytterligare koncentrerings till instituten, där sådan redan förekomme i ej ringa omfattning och där en alltför stark utvidgning icke kunde ske utan allvarliga olägenheter i andra hänseenden.

Med återopande av vad sålunda anförts, funne styrelsen, i likhet med vad som framhållits av centralanstaltens nämnd, att institutsegendomarna i första hand borde reserveras för de undervisningsanstalters syftemål, som dit vore förlagda, men att, så långt lämpligen kunde ske, vissa av centralanstaltens försöksserier dit förlades. Frågan om fasta försöksgårdar kunde därför enligt styrelsens uppfattning icke lösas på det sätt, som av reservanten Nilsson föreslagits, och vidhölle därför styrelsen sitt i skrivelse den 29 november 1926 avgivna förslag om upprättande av fasta försöksgårdar vid Lanna Borregård i Skaraborgs län och Offers gård i Västernorrlands län.

Byggnadsstyrelsen har, såvitt angår frågan om förläggande av en fast försöksgård till Lanna Borregården, i infordrat utlåtande den 24 november 1927 anført följande:

I fråga om egendomen Lanna Borregårds tagande i bruk som fast försöksgård funne byggnadsstyrelsen, att situationsplanen företedde, särskilt med hänsyn till elffara, en väl stor sammanträngning av ekonomibyggnaderna.

Myndigheternas yttranden angående försöksgård å Lanna Borregården.

Den nya huvudbyggnaden vore enligt förslaget avsedd att uppföras av tegel. Detta byggnadsmaterial torde emellertid vara för trakten mera ovanligt, varför byggnadens uppförande av trä syntes av ekonomiska skäl böra tagas under övervägande. Beträffande dess planläggning hade styrelsen icke något annat att erinra, än att en trappa tillkommit endast för att bereda tillträde till ett assistentrum 1 trappa upp. Dylikt rum torde dock kunna beredas i bottenvåningen, varigenom den extra trappan bleve obehövlig. Byggnadskostnaderna torde med hänsyn till ortens prissförhållanden kunna hållas inom den beräknade ramen, 80,000 kronor.

Lantbruksstyrelsen har i infordrat utlåtande den 20 december 1927 be-
träffande en försöksgård å Lanna Borregården anfört följande.

Med förläggning av en försöksgård till Lanna kronoegendom avsåges att tillgodose behovet av försöksverksamhet på styv, kalkfattig lera, som flerstädes å slättbygderna utgjorde den viktigaste åkerjorden. Bland annat ur hydroteknisk och brukningssynpunkt föreläge här flera viktiga spörsmål, som endast en rationell försöksverksamhet kunde slutgiltigt utreda. Lantbruksstyrelsen funne det därför lämpligt, att en försöksgård anlades å jordmån av här ifrågavarande slag. Såvitt av handlingarna kunde utrönas, syntes med hänsyn till storlek, läge invid kommunikationsleder samt jordmånens jämna, typiska beskaffenhet intet vara att erinra mot försöksgårdens förläggning till Lanna nr 10 Borregård.

Engångsutgifterna för egendomens aptering till försöksgård hade beräknats till 153,500 kronor.

I fråga om byggnadsarbetena torde böra erinras därom, att i betänkandet den 20 juni 1925 bland annat framhållits, att en för ändamålet disponibel egendom svårligen kunde tänkas redan från början vara försedd med alla de byggnader, som krävdes på en försöksgård. Enligt sagda förslag måste man sålunda beräkna, att ytterligare en tjänstemannabostad, en arbetarbostad för två familjer samt en försöksloge uppfördes. Kostnaderna för dessa byggnader hade i föreliggande fall beräknats till 60,000 kronor (30,000 + 15,200 + 3,300 + 11,500). Emot dessa beräkningar torde följande erinringar göras.

Ehuru med hänsyn till egendomens läge besparingen genom att använda trävirke i stället för tegel vid uppförande av huvudbyggnaden måhända icke bleve så avsevärd, ansåge lantbruksstyrelsen dock vad byggnadsstyrelsen anfört rörande denna byggnad böra beaktas. För egen del ville lantbruksstyrelsen därjämte ifrågasätta, huruvida icke, då föreståndaren ägde tillgång till arbetsrum å kontoret, en bostadslägenhet om 5 rum och kök kunde vara tillfyllest. Huru stor besparing, som härigenom och genom nyttjande av trävirke i stället för tegel kunde komma att uppstå, torde icke ankomma på lantbruksstyrelsen att beräkna.

Ifråga om övriga byggnader ansåge lantbruksstyrelsen sig kunna vitsorda behovet av föreslagna såväl nybyggnader som tillbyggnader. Endast beträffande svinhuset funne lantbruksstyrelsen tveksamhet föreligga. Då försöksgården icke komme att användas för utfodringsförsök — vilket ifråga om svin för övrigt torde vara uteslutet med så litet svinhus som förslaget upptog —, skulle svinaveln tjäna ekonomiska intressen vid gårdens drift. Med nu rådande prisläge torde det emellertid kunna ifrågasättas, om fördelarna av svinaveln vore så stora, att de motiverade byggande av ett så dyrbart svinhus. Under alla förhållanden funne lantbruksstyrelsen förslaget, som tydligen ginge ut på uppfödning av smågrisar såsom huvuduppgift, i denna del vara

mindre välbetänt. Skulle svinhus byggas, syntes det styrelsen lämpligare, att detta planlades så, att pålagda grisar kunde färdiggöras på platsen.

Det anslag till byggnadernas iordningställande inklusive planering av platsen, som i förslaget beräknats till 80,000 kronor, syntes lantbruksstyrelsen med hänsyn till vad ovan anförts åtminstone tills vidare kunna något begränsas. Utöver vad som möjligen kunde vinnas genom förenkling av huvudbyggnaden, ville styrelsen föreslå, att de 5,500 kronor, som beräknats till svinstallet, frändroges beloppet ifråga.

De beräknade inventariekostnaderna, särskilt för döda inventarier, kunde visserligen synas höga. Med hänsyn till önskvärldheten av att uppsättningen vid försöksgården i detta avseende redan från början bleve fullständig, syntes dock någon erinran mot det för ändamålet beräknade beloppet 52,000 kronor, icke kunna göras. Därest svinhus icke komme att byggas, syntes beloppet dock kunna minskas med de 600 kronor, som beräknats för inköp av modersuggor.

Då lantbruksstyrelsen funne de till utsäde och foder beräknade utgifterna snarare för lågt än för högt tilltagna, skulle i enlighet med vad styrelsen förut anført engångskostnaderna för gårdens anordnande kunna beräknas till i runt tal 147,400 kronor eller det lägre belopp, som kunde föranledas av minskade kostnader för huvudbyggnaden.

Beträffande driftkostnaderna torde framhållas, att föreståndaren för försöksgården i lönehänseende föreslagits placerad i lönegrad B 26. Emellertid torde det kunna ifrågasättas, huruvida en placering i så hög lönegrad kunde anses befogad. Det torde sålunda böra erinras, att statskonsulenterna hänförs till lönegrad B 24 och att de, om de tillhörde den dyrortsgrupp, som beräknats för ifrågavarande föreståndare eller den lägsta, skulle åtnjuta en lön av 6,300 kronor emot för denne beräknade 7,140 kronor. Till föreståndarna för Sveriges utsädesförenings filialer utginge en begynnelselön av endast 4,200 kronor, varvid dock vore att märka, att deras dyrtidstillägg utginge efter något högre procenttal eller 25 procent.

Av samma skäl, som anförts i fråga om föreståndaren, ansåge sig lantbruksstyrelsen även böra ifrågasätta någon sänkning av fältassistentens lön. Denna vore beräknad i jämförelse med assistent vid centralanstalten, vilken uppbure arvode med 6,300 kronor förutom dyrtidstillägg. Enligt vad lantbruksstyrelsen kunde finna, motsvarade det till assistent vid centralanstalten utgående arvodet närmast avlöning enligt lönegrad B 21. I denna lönegrad utgjorde skillnaden mellan dyrort G och A 1,260 kronor. Redan av detta skäl borde, enligt lantbruksstyrelsens förmenande, assistents arvode icke beräknas till mera än 5,160 kronor. Ifrågasättas kunde emellertid, om icke 5,000 kronor vore ett skäligt arvode.

Jämväl ifråga om kontors- och laboratorieassistenten syntes en motsvarande reduktion av arvodet kunna göras.

Övriga utgifter funne lantbruksstyrelsen snarare för lågt än för högt beräknade. Det syntes styrelsen till och med kunna ifrågasättas, huruvida icke de besparingar, som enligt ovanstående syntes kunna ske genom sänkning av vissa löner, komme att behöva tagas i anspråk för täckande av ej beräknade utgifter. För frakter och oförutsedda utgifter funnes nämligen icke rum inom den beräknade ramen.

Emot skördeberäkningarna hade lantbruksstyrelsen intet att erinra, men borde måhända framhållas, att de snarare syntes vara räknade i överkant än i underkant. Detsamma gällde ifråga om de beräknade inkomsterna av försålda varor, särskilt av smågrisar. Enligt senaste noteringen vore priset på

smågrisar i Skåne för närvarande 70 öre per kilogram levande vikt och en vanlig 6 veckors gris inbringade således endast 10—12 kronor i stället för beräknade 25 kronor.

Med hänsyn till vad styrelsen ovan anfördt, syntes emellertid inkomst av smågrisar icke böra upptagas. Under sådana förhållanden skulle den beräknade inkomstsumman stanna vid 14,366 kronor. Om emellertid hänsyn toges till den genom indragning av svinuppfödning minskade foderkostnaden, beräknad till omkring 650 kronor, skulle skillnaden mellan utgifter och inkomster bliva omkring 26,000 kronor. Lantbruksstyrelsen funne således det begärda anslaget till driftkostnader väl behöfligt, även om reduktion av vissa löner skulle vidtagas. Skulle så ej bliva fallet, torde det beräknade anslagsbeloppet komma att visa sig allt för lågt. Med avseende härå ville lantbruksstyrelsen anmärka, att verksamheten ju närmast avsåge försök och icke vore direkt inriktad på att vinna ett ekonomiskt resultat.

Försöksgården skulle vidare enligt förslaget övertaga den ansvarsförbindelse, som den avträdande arrendatorn iklätt sig för Halls elektriska distributionsförening u. p. a. Centralanstaltens styrelse anförde rörande risken härför, att föreningens tillgångar överskredde skulderna med 404,764 kronor 27 öre. Lantbruksstyrelsen, som under hand fått taga del av den åberopade revisionsberättelsen för år 1925, funne nämnda siffror så till vida missvisande, som jämväl de av distributionsföreningens medlemmar avgivna ansvarsförbindelserna upptagits såsom tillgång. Föreningens verkliga tillgång vid detta års utgång syntes utgöras av anläggningens värde, beräknat till 400,000 kronor, jämte kontanta tillgångar och fordringar på sammanlagt 30,653 kronor 88 öre eller tillhoppa 430,653 kronor 88 öre. Mot dessa tillgångar svarade skulder på sammanlagt 450,944 kronor 61 öre, varför den verkliga ekonomiska situationen torde vara den, att föreningens skulder överstege dess tillgångar (ansvarsförbindelserna oberäknade) med 20,290 kronor 73 öre. Då lantbruksstyrelsen icke varit i tillfälle att förskaffa sig närmare kännedom om det verkliga värdet av de till 40,000 kronor bokförda byggnaderna m. m., kunde givetvis föreningens ställning giva anledning till det antagandet, att en viss risk föreläge för att ansvarsförbindelserna kunde komma att — åtminstone delvis — behöva tagas i anspråk. Ansvarsbeloppet, som motsvarade cirka 100 kronor per hektar åker, finge emellertid anses normalt.

I övrigt hade lantbruksstyrelsen intet att erinra mot det nu framlagda förslaget.

Det reservationsvis framlagda förslaget om förläggning av fasta försöksgårdar till lantbruksinstitutet vid Ultuna och Alnarp kunde lantbruksstyrelsen icke biträda. Oavsett den ställning, som statsmakterna kunde komma att intaga till frågan om den högre lantbruksundervisningens ordnande, torde all den jord, som det egentliga jordbruket vid nämnda institut kunde undvara, erfordras för den försöksverksamhet, som i pedagogiskt syfte och för forskningsändamål därstädes bedrevs. Härtill komme, att jordens egenartade och olikformiga beskaffenhet inom olika delar av egendomarna knappast skulle förläna där vunna resultat den prägling av allmängiltighet för större områden, som borde känneteckna en försöksgårds verksamhet.

Under förutsättning att vad lantbruksstyrelsen ovan anfördt vunne beaktande tillstyrkte styrelsen, att Kungl. Maj:t täcktes föreslå riksdagen att anvisa erforderliga medel för upprättande av en försöksgård för jordbruk å kronoegendomen Lanna nr 10 Borregård.

Statskontoret har i infordrat utlåtande den 10 januari 1928 gjort följande uttalande:

Det av centralanstaltens styrelse framlagda förslaget avsåge, att kronoegendomen Lanna Borregård skulle förändras till en fast försöksgård för centralanstalten. Engångskostnaderna för egendomens anordnande till försöksgård hade beräknats uppgå till 153,500 kronor, varjämte de årliga kostnaderna för egendomens drift, sedan inkomsterna från gården avdragits, hade uppskattats till 26,000 kronor. Sedermera hade byggnadsstyrelsen ävensom lantbruksstyrelsen ifrågasatt vissa jämkningar i de uppgjorda byggnads- och driftsplanerna, vilka dock icke ansetts kunna i nämnvärd grad inverka på ifrågavarande kostnadsberäkningar.

Statskontoret ansåge sig böra uttala vissa betänkligheter mot, att staten nedlade så pass avsevärda kostnader på anordnande av en fast försöksgård av den jämförelsevis ringa storlek, varom här vore fråga. Enligt statskontorets mening borde nämligen i detta sammanhang icke förbises, att staten årligen anvisade alltmer ökade anslag för bedrivande av försöksverksamhet på jordbruksområdet. Därest staten allt fortfarande skulle på detta sätt understödja försöksverksamheten, syntes de kostnader, som härav föranledes, komma att bli ganska betungande för budgeten. Det syntes därför statskontoret, som om, innan någon ny art av försöksverksamhet igångsattes, en plan för huru den statliga och den med statsmedel understödda försöksverksamheten på jordbruksområdet inom landet skulle ordnas först utarbetades och underkastades vederbörlig granskning. Statskontoret delade därför den uppfattning, som kommit till uttryck vid ärendets förberedande behandling, att den nuvarande tidpunkten icke vore fullt lämplig för ett ordnande av den fasta försöksverksamheten på jordbrukets område.

Därest emellertid Kungl. Maj:t skulle finna sig böra för riksdagen framlägga förslag om upprättandet av omförmälda försöksgård, ansåge sig statskontoret icke böra göra annan erinran mot de av centralanstaltens styrelse uppgjorda planerna för gårdens bebyggande och drift än att åtminstone de reduceringar, som ifrågasatts av lantbruksstyrelsen och byggnadsstyrelsen, torde böra vinna beaktande.

Med remissutlåtande den 14 februari 1928 har domänstyrelsen överlämnat yttrande i ärendet från vederbörande domänintendent.

Domänintendenten anför i huvudsak följande.

Lanna Borregården torde vara en mycket lämplig egendom för ifrågavarande ändamål. Redan år 1814 inrättade Skaraborgs läns hushållnings-sällskap för olika försök en »mönsterfarm» på den intilliggande kronoegendomen Storeberg, vilken dock på grund av bristande medel snart måste nedläggas. Under den tid nuvarande arrendatorns fader, som i sin krafts dagar var en synnerligen duglig och framsynt jordbrukare, innehade arrendet a Lanna Borregården hettes den vara »slättens bästa gård», mera kanske beroende på brukningen än beskaffenheten av jorden. Egendomen kunde anses typisk för genomsnittsegendomar å Västergötlands slättbygd och, da det vore mycket önskvärt att för väckande av intresse och borttagandet av ingrodda fördomar få visa resultaten av en verklig rationell skötsel, ansåge domänintendenten det vara för den bördiga bygden av allra största betydelse, att egendomen komme att användas som försöksgård, vilket säkerligen även komme så småningom att verka för en bättre skötsel av och större arrendeavgäld från kronans övriga å slättbygden belägna egendomar.

Arrendatorn av egendomen, Albin Nilsson, som även å arrende sedan år 1921 innehade den intilliggande kronoegendomen 1 mantal Storeberg nr 1 i Saleby socken om 110,11 hektar åker, hade genom domänstyrelsens resolution den 7 december 1923 övertagit arrenderätten av sin faders stärbhus, och hans moder kvarbodde fortfarande å egendomen.

Den av arrendatorn begärda avträdesersättningen förefölle domänintendenten i en hel del fall väl högt tilltagen. Givetvis borde arrendatorn med den nu för egendomen fastställda avgälden göra sig en god inkomst, som borde uppgå till det av honom begärda beloppet av 1,220 kronor för år, som därför ansåges skäligt och, om egendomen övertoges före arrendeperiodens slut, borde utbetalas. Värderingen av smedjan och tillbygget till boningshuset ansåge domänintendenten hög, och borde ersättningen härför stanna vid respektive 200 kronor och 2,200 kronor. Någon ersättning för eventuellt vid ladugårdsbygget uppstådd förlust ansåge han ej böra utgå, då arrendatorn härför väl kompenseras genom att slippa drygare underhåll på de gamla husen och vunnen bekvämlighet genom de nya. Gårdens elektriska anläggningar ansåge domänintendenten nu hava ett värde av cirka 600 kronor, då hänsyn toges till slitning, amortering och nuvarande anläggningskostnad. Pumpar, ledningar och hiss borde ersättas med begärda 800 kronor. Kostnad för brukning och sådd borde stanna vid 2,000 kronor.

Som skälig ersättning för avstående av arrendet före periodens slut ansåge domänintendenten sålunda böra utgå: för överloppshus 2,400 kronor, för elektrisk anläggning 600 kronor, för pumpar, ledningar och hiss 800 kronor samt för brukning och sådd 2,000 kronor eller tillhopa 5,800 kronor, vartill komme 1,220 kronor per år för varje år som arrenderätten avstås.

Genom en överlåtelse av arrendet komme arrendatorn att slippa kostnad och risk för en avträdessyn, som antagligen komme att såväl å hus som dikning pådöma brister. Detta borde räknas som en fördel för honom. Hans skötsel av egendomen ansåge domänintendenten ej på något sätt böra premieras.

Enär det torde möta ganska stora svårigheter att med arrendatorn träffa uppgörelse om en skälig summa för överlåtelsen av egendomen, kunde ifrågasättas, om egendomen borde övertagas år 1929 och om ej lämpligare vore att invänta arrendeperiodens slut, då gården med laga av- och tillträdessyn överlåtes för angivet ändamål.

Innan gården kunde utnyttjas som försöksgård måste först ordentliga avlopp vinnas, och detta toge en tid av minst två år. Om kronan som jordägare i år gjorde ansökan om laga syn för utlopps vinnande, borde dessa därför vid tillträdet av egendomen år 1931 vara fullt färdiga, varefter täckdikningen å egendomen, som vore nödvändig, omedelbart kunde igångsättas. Å den begärda avträdessumman kunde genom ett sådant förfarande säkert minst 10,000 kronor sparas och tiden för anstaltens färdigställande ej nämnvärt försenas.

Domänstyrelsen har i sitt utlåtande åberopat vad domänintendenten anfört samt härutöver tillagt följande.

Beträffande de av arrendatorn framställda anspråken för egendomens avträddande före utgången av nu löpande arrendeperiod, som börjat den 14 mars 1911, ville styrelsen framhålla, att enligt tolkning, som styrelsen givit åt den i enlighet med förvaltningsgrunderna avfattade bestämmelsen i arrende-kontraktet i fråga om nybyggnad efter brand, arrendator icke vore berätti-

gad till större ersättning för nybyggnaden än styrelsen fastställt, även om därigenom åt kronan besparats någon del av brandskadeersättningen eller den verkliga kostnaden ej täckts, en uppfattning, som syntes hava blivit av Kungl. Maj:t gillad enligt vad framginge av resolutionen den 25 april 1924 angående besvär i fråga om ersättning för vissa nybyggnader å kronoegendomen Edsvära i förenämnda län.

Skaraborgs läns hushållningssällskap har i skrivelse den 15 december 1927, under åberopande av en utav sällskapets förvaltningsutskott gjord, vid skrivelsen fogad framställning i ämnet samt under framhållande tillika av betydelsen för jordbrukets framtida utveckling inom Skaraborgs län av upprättandet därstädes av en fast försöksgård, tillkännagivit, att sällskapet vid sammanträde den 12 i nämnda månad beslutat att såsom bidrag till bestridande av engångskostnaderna för inrättande i enlighet med av styrelsen för centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet i skrivelsen den 29 november 1926 framlagda plan av en statens fasta försöksgård i länet ställa till Kungl. Maj:ts förfogande ett belopp av 20,000 kronor, att utbetalas så snart arbetet med försöksgårdens iordningställande blivit påbörjat. Denna sällskapets offervilja äsyftade främst en snabb och för Skaraborgs läns vidkommande lycklig lösning av försöksgårdsfrågan.

I yttrande den 27 januari 1928 med anledning av hushållningssällskapets nämnda erbjudande har *lantbruksstyrelsen* tillstyrkt, att erbjudandet mottages, då intet annat villkor därmed förbundits än att det erbjudna beloppet skulle användas till upprättande av en fast försöksgård inom länet.

Med hänvisning till den omfattande utredning som, särskilt genom 1921 års kommitterade, blivit verkställd i ärendet vill jag tillstyrka, att ett första steg nu tages för anordnande här i riket av fast försöksverksamhet vid särskilt för ändamålet iordningställda försöksgårdar. Härigenom skulle ett inom lantmänna- och övriga intresserade kretsar länge närt önskemål vinna förverkligande. Redan nu drives väl under centralanstaltens ledning liksom vid lantbruksinstituterna med flera statsunderstödda institutioner en betydande försöksverksamhet, därvid jämväl fortlöpande försök utföras på lantegendomar i olika trakter i landet. Tydligt lär emellertid vara, att vid dessa försök ej samma resultat kunna förväntas som vid för ändamålet utvalda fasta försöksgårdar med särskilt utbildad personal samt utrustning och anordningar i övrigt helt inriktade på den vid gårdarna bedrivna försöksverksamheten samt möjliggörande dennas orubbade fortgående år från år. Vikten av dylika försöksgårdar torde i våra dagar vara särskilt framträdande med hänsyn till rådande förhållanden på jordbrukets område, vilka ställa skärpta krav på jordens rationella utnyttjande och jordbrukets avvinnande av största möjliga avkastning med minsta kostnader.

Ehuru önskvärt synes hava varit, att på en gång kunnat upprättas åtminstone några försöksgårdar, representativa för jordbruksförhållanden och jordarter inom olika delar av landet, torde man för närvarande, med hänsyn

*Departements-
chefen.*

till de med en försöksgårds upprättande och drift förbundna icke obetydliga kostnaderna, få begränsa sig till anläggandet av allenast en försöksgård. Vad angår inrättande av en försöksgård för husdjursförsök torde i enlighet med styrelsens för centralanstalten förslag, jämväl denna fråga böra ställas på framtiden.

Vidkommande valet av plats för den första fasta försöksgården är jag ense med förslagsställarna samt vederbörande myndigheter därutinnan, att gårdens förläggande till Varaslätten i Skaraborgs län måste betecknas såsom synnerligen lämplig. Den därstädes belägna kronoegendomen Lanna Borregård torde få anses vara en god representant för den styva lerjord, som är betecknande för nämnda gamla jordbruksbygd och vilken jordart jämväl förekommer inom flera andra jordbruksområden i landet.

Förslaget att förlägga ifrågakarande försöksverksamhet till någon av de under lantbruksinstituterna lydande egendomarna kan icke av mig biträdas. Dels synes jordmånen därstädes vara mindre lämplig för i större skala bedrivna försök av förevarande slag. Dels torde de jordarealer, som brukas under instituten, knappast kunna utan men för undervisningen, såväl den högre som den vilken bedrivs vid de till instituten förlagda lantbruksskolorna, i avsevärdare mån minskas. Tillika må erinras om den försöksverksamhet, som redan nu i pedagogiskt syfte och för forskningsändamål genom lärarpersonalen vid undervisningsanstalterna bedrivs å nämnda gårdar.

Verksamheten vid den nu föreslagna försöksgården synes lämpligen kunna organiseras i anslutning till centralanstaltens för jordbruksförsök förslag. Enligt detta skulle gården stå under högsta uppsikt av centralanstalten, som skulle hava att fastställa försöksplanerna samt i övrigt, särskilt med biträde av avdelningarna för jordbruk och växtodling samt för husdjursskötsel och mejerihantering, ansvara för arbetet vid gården. Närmaste ledning av denna skulle utövas av en föreståndare, vilken vid sin sida skulle hava nödig personal.

Lämpligen bör härjämte, såsom jämväl av centralanstalten förutsättes, ett samarbete komma till stånd med jordbrukare och intresserade i trakten, varigenom utbytet av verksamheten torde kunna i hög grad främjas. I detta avseende må erinras om den betydelse, som hushållningssällskapet i Skaraborgs län ansett vara förenat med försöksgårdens förläggande till länet, vilken uppfattning tagit sig uttryck i sällskapets betydande gåva, avseende att snarast få försöksgården till stånd.

Kostnaderna för försöksgårdens anläggande och drift anser jag i stort sett kunna beräknas i överensstämmelse med centralanstaltens förslag med de jämkningar däri, som föreslagits av lantbruksstyrelsen. Centralanstalten har uppskattat engångskostnaderna för försöksgårdens anordnande med byggnader, inventarier och utsäde m. m. tillhoppa till 153,500 kronor, därav bland annat för byggnadsarbeten 80,000 kronor, för inventarier 52,000 kronor samt såsom ersättning till nuvarande arrendatorn för honom tillhöriga byggnader samt arrendets förtidiga avträdande m. m. 16,000 kronor. Byggnadsstyrelsen

och lantbruksstyrelsen hava ansett viss minskning i dessa kostnader kunna vinnas genom den föreslagna nya huvudbyggnadens uppförande av trä i stället för av sten samt genom uteslutande ur byggnadsplanen av en trappa. Lantbruksstyrelsen har härjämte ifrågasatt, att nämnda byggnad skulle uppföras med något mindre utrymmen än enligt förslaget. I sistnämnda avseende synes böra tillses, att utrymmena icke inknappas alltför mycket med tanke på det framtida behov av ytterligare lokaler, som törhända må komma att uppstå. Med hänsyn till den av lantbruksstyrelsen anmärkta låga uppskattningen av vissa andra poster bland engångsutgifterna torde den besparing, som kan väntas uppkomma vid användning av trä istället för tegel till huvudbyggnaden, därest detta skulle anses med ortsförhållandena och ekonomien bäst förenligt, samt nämnda trappas borttagande icke böra föranleda någon nedsättning i den beräknade anläggningskostnaden. I likhet med lantbruksstyrelsen är emellertid även jag av den uppfattningen, att åtminstone tillsviðare behov av ett svinhus av föreslagen beskaffenhet icke är påkallat och att sålunda kostnaden härför, 5,500 kronor, kan utgå. Vid en förändring av planen för svinuppfödningen torde den för inköp av moder-suggor bland kostnader för inventarier upptagna posten å 600 kronor kunna bortfalla.

Såsom nämnts har bland engångskostnaderna upptagits ett belopp av 16,000 kronor såsom av arrendatorn betingad ersättning i samband med arrendets avträðande. Enligt överenskommelsen med arrendatorn har denne för varje år av den återstående arrendetiden såsom gottgörelse för arrenderättens avstående tillgodofört sig en ersättning av 1,220 kronor, vilken summa i och för sig synes mig mycket skälig. Dylig ersättning har upptagits för tre år med tillhoppa 3,660 kronor. Enär numera gården icke kan beräknas komma att övertagas för sitt nya ändamål förr än den 14 mars 1929 samt arrendetiden utgår den 14 mars 1931, bör sålunda från avträðessumman avdragas ett års gottgörelse med 1,220 kronor. Emellertid har vid förnyade förhandlingar, som jag låtit upptaga med arrendatorn, denne förklarat sig villig att den 14 mars 1929 avstå sina rättigheter till arrendet enligt förut avgiven specifikation mot en sammanlagd gottgörelse av 12,000 kronor. Med hänsyn till föreliggande förhållanden synes mig denna summa kunna godtagas.

Enligt det av mig sålunda framlagda förslaget skulle anläggningskostnaderna kunna beräknas komma att uppgå till $153,500 - (5,500 + 600 + 4,000) = 143,400$ kronor.

De årliga driftkostnaderna för försöksgården — avseende avlöningar till föreståndaren och två assistenter, elever och personal för gårdens skötsel, kraftfoder, konstgödsel, labororientensilier, nyanskaffning av maskiner och redskap, underhåll av byggnader och inventarier m. m. — hava av centralanstalten uppskattats till 41,040 kronor eller, efter avdrag av de till 15,866 kronor beräknade inkomsterna av gårdsbruket och av hyror av föreståndaren m. fl., till 25,174 kronor. Vad angår antalet av de för försöksgårdens

skötteel föreslagna befattningshavarna torde, åtminstone till en början och innan närmare erfarenhet vunnits rörande omfattningen av verksamheten och de krav densamma ställer på personalen, allenast en assistentbefattning böra inrättas. På grund av de krav, som ställas på den kvarvarande assistentbefattningens innehavare, synes han böra erhålla ungefär den ställning, som avsetts för den föreslagna fältassistenten. Genom indragningen av andre assistenten skulle kunna inbesparas dennes lön, upptagen till 4,200 kronor. I enlighet med lantbruksstyrelsens förslag synes vidare för föreståndaren böra bestämmas ett årsarvode av 6,300 kronor i stället för den föreslagna lönen av 7,140 kronor samt för fältassistenten ett årsarvode av 5,000 kronor i stället för 5,700 kronor.

Genom bortfallandet, i överensstämmelse med vad förut anförts, av de till 1,500 kronor uppskattade inkomsterna av grisar men minskning av foderkostnaderna med, enligt lantbruksstyrelsens beräkning, 644 kronor, skulle inkomsterna nedsättas med 856 kronor, vartill kommer 150 kronor beräknad hyra för andre assistentens bostad.

I överensstämmelse med vad ovan anförts, skulle de årliga utgifterna minska med $(840 + 700 + 4,200 =)$ tillhoppa 5,740 kronor. Å andra sidan skulle inkomsterna nedgå med $(150 + 856 =)$ 1,006 kronor, vadan de årliga driftkostnaderna skulle utgöra $(41,040 - 5,740 =)$ 35,300 kronor — $(15,866 - 1,006 =)$ 14,860 kronor eller sålunda 20,440 kronor. Med hänsyn till vad lantbruksstyrelsen anförts angående den låga beräkningen av utgifterna och inkomsternas jämförelsevis höga uppskattning, synes emellertid någon höjning av sistnämnda summa böra ske, förslagsvis till 22,000 kronor.

Enligt ovan verkställda beräkningar skulle sålunda för bestridande av engångskostnaderna tarvas 143,400 kronor, varjämte årsutgifterna skulle uppgå till 22,000 kronor. Enär Lanna Borregården icke skulle för statsverkets räkning övertagas förr än den 14 mars 1929, behöva nämnda belopp i deras helhet icke stå till förfogande för budgetåret 1928—1929. Förberedande åtgärder för gårdens övertagande måste emellertid vidtagas och erforderliga byggnadsarbeten snarast efter nämnda dag påbörjas, varjämte medel till nödig personal och gårdens drift måste stå till förfogande. För dessa ändamål synas redan under instundande budgetår böra vara tillgängliga omkring 64,000 kronor för engångskostnader samt omkring 6,000 kronor för driftkostnader. Enär enligt hushållningssällskapet i Skaraborgs län åtagande 20,000 kronor vid påbörjandet av arbetet med försöksgårdens iordningsställande finnas tillgängliga för sådant ändamål, skulle för nämnda budgetår av riksdagen behöva äskas ett belopp av allenast 50,000 kronor, varav 44,000 kronor avsedda för engångskostnader och 6,000 kronor för driftkostnader.

Beträffande den fasta försöksverksamheten vid statsunderstödda lantbruks- och lantmannaskolor har jag, såsom framgår av statsrådsprotokollet vid 1928 års statsverksproposition, nionde huvudtiteln punkt 8, föreslagit ett oförändrat ordinarie anslag å 8,000 kronor.

På grund av vad jag sålunda anfört hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att för budgetåret 1928—1929 anvisa

dels för upprättande vid Lanna Borregården i Saleby socken av Skaraborgs län av en fast försöksgård för jordbruket till engångskostnader ett *extra reservationsanslag* av..... kronor 44,000,

dels ock till driftkostnader för nämnda försöksgård ett *extra anslag* av » 6,000.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan finner Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten gott lämna bifall samt förordnar, att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Joh:s Thygesen.